

Una de les activitats primeres i característiques de l'espècie humana és la de classificar els objectes que té al seu abast i donar-los noms. Amb els elements de la natura, tan propers a les persones, aquesta activitat pren gran importància i, dins d'aquests, els del món vegetal són objecte de molta atenció. Les terres de llengua catalana no han pas constituït, de cap manera, una excepció a aquesta regla i per això avui dia tenim, en català, una gran quantitat de termes per a referir-nos a les plantes (tant autòctones, sobretot, com també, en força casos, foranes) amb un alt grau de varietat geolingüística i amb pràcticament tota la casuística terminològica possible (com ara sinonímia, polisèmia i homonímia).

Com hom podrà comprovar repassant la bibliografia citada en aquest llibre, diversos autors s'han ocupat dels noms de les plantes en català: de recollir-ne, d'analitzar-los, d'aplegar-ne en compilacions d'abast divers. Entre ells, destaca Francesc Masclans per tres motius: per una banda, va realitzar totes les tasques suara esmentades (recull, anàlisi, aplec) amb noms de plantes en català; per una altra, el recull que en va fer és molt significatiu pel que fa al nombre de noms i al rigor crític amb què hi són tractats; finalment, la seva obra ha arribat a un públic nombrós i divers (botànics, geògrafs, naturalistes, lingüistes, excursionistes i força més gent) interessat per la fitonímia, la qual cosa ha creat una certa necessitat de disposar d'un recull de noms catalans de plantes.

Francesc Masclans i Girvès (1905-2000) fou mestre i va exercir la seva professió, primer en el medi rural català, després al mític grup escolar Lluís Vives del Patronat Escolar de Barcelona dels temps de la Generalitat republicana; a continuació —acabada la guerra— desterrat —per catalanista— a Castella, i, finalment, novament a Barcelona. Botànic autodidacte de sòlida formació, s'interessà vivament pels noms dels vegetals. El seu primer treball en aquest camp, poc conegut del gran públic, és un article sobre «La Virgen santísima en los nombres populares de las plantas» (1948), però els més rellevants són uns altres dos estudis. D'una banda *Els noms catalans dels bolets (ordre dels agaricals)*, publicat per l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) el 1975; es tracta no tan sols d'un recull dels noms dels principals bolets de casa nostra, sinó que conté claus de determinació i dades de distribució de les diferents espècies. I, sobretot, la seva obra clau en aquest àmbit: *Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes*, publicada per l'IEC el 1954 i reeditada, en versió revisada i ampliada amb el títol *Els noms de les plantes als Països Catalans*, el 1981 pel Centre Excursionista de Catalunya i l'editorial Montblanc-Mar-

tín. En aquest llibre —fruit de recerques de camp i d'un buidatge bibliogràfic força ampli— es recullen, de manera ben documentada i amb un text previ molt interessant, noms catalans de plantes procedents de pràcticament tots els racons del nostre domini lingüístic, amb llurs equivalències amb els noms científics.

Com podem ben imaginar, l'obra de Masclans de 1954 va tenir una difusió més aviat limitada. En aquella època, l'IEC (que va atorgar al treball el premi Prat de la Riba el 1952 i el va editar dos anys més tard) duia una existència complicada, més aviat esllanguida i a contracorrent de la cultura oficial del règim franquista, i els llibres en català veien dificultada l'edició i la distribució. La versió de 1981, per contra, ja va sortir en un moment no pas desfavorable per a la llengua i la cultura catalanes i es va fer força popular. El títol és diferent i el contingut és considerablement ampliat respecte de l'obra en la qual es basava. En aquest cas el llibre va ser coeditat per dues entitats privades i el fet que una d'elles fos el Centre Excursionista de Catalunya (CEC) lliga amb el que dèiem abans de l'interès molt generalitzat pel tema fitonímic dels amants de la natura i dels excursionistes (que constitueixen una fracció gens negligible de la població). Si la primera obra de Masclans conté vora 6.000 noms catalans de prop de 1.800 tàxons vegetals, la segona ja en comprèn uns 9.000 d'uns 3.000, quantitats realment rellevants tant pel que fa a nombre de noms (si en féssim la mitjana, seria de tres noms per planta) com de tàxons (cal tenir en compte que la flora vascular dels territoris de llengua catalana no arriba als 4.000 tàxons, tot i que el llibre també inclou plantes de fora d'aquesta àrea). *El Masclans*, tal com s'ha acabat anomenant aquest llibre (tot i que el mateix autor en va publicar d'altres de també prou difosos, el seu cognom va passar a definir bàsicament aquest), va tenir un èxit editorial considerable (per a un llibre en català i de tema poc o molt especialitzat) i al cap de 10 anys d'haver sortit era exhaurit i no se'n va pas poder fer cap reedició, ni tan sols reimpressió, entre altres coses perquè l'editorial Montblanc-Martín, coeditora amb el CEC, havia deixat d'existir.

Havent detectat interès per tornar a tenir al mercat una obra de les característiques de la de Masclans i havent vist també que, més de 20 anys després de la seva darrera edició, convindria posar-la una altra vegada al dia, el 1993 vam fer la proposta al TERMCAT de bastir un projecte per tal d'emprendre les tasques necessàries per a l'actualització de les dades del Masclans i, un cop això fet, la seva publicació. A partir dels bons oficis de Rosa Colomer, Glòria Fontova i Cèlia Riba, el

Noms de plantes

Centre de Terminologia, llavors sota la direcció d'Isidor Marí, va acceptar la idea i vam preparar un projecte de col·laboració entre el TERMCAT i el Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona per a tirar-la endavant. Vam acordar de procurar trobar obres representatives de totes les zones del domini lingüístic, que incloguessin els noms científics de les plantes i que continguessin noms catalans que no fossin al llibre de Masclans de 1981 o que, si hi fossin, es referissin a altres tàxons. A part d'obres publicades, i tot i que no vam pas fer treball de camp etnofonèmic específicament per a aquest projecte, també vam acordar de buidar llistes no publicades de noms que botànics o altres persones ens volguessin cedir, sempre que complissin els mateixos requisits que l'obra publicada pel que fa a nom científic i a novetat. Amb tot això, el nombre d'elements buidats ha superat els 300. No ens estenem més en la metodologia, car és explicada a bastament en la introducció d'aquest llibre.

Aquest projecte ha durat, fins ara, 21 anys. Cal dir, però, que entre 1998 i 2004 va anar més aviat al ralentí; tot i que durant aquests set anys el projecte continuava oficialment viu i s'hi anava afegint alguna obra més per al buidatge, només a partir del 2005 va reprendre amb una força similar a la inicial. No hi ha pas un motiu clar, únic i específic per a la frenada: deu ser una qüestió de desgast, lògica en tot projecte molt llarg (i, com a coordinador, qui signa n'assumeix la responsabilitat, és clar), però el que trobem més important és que en cap cas no hem defallit i al final ens n'hem sortit. Amb uns 35.000 noms catalans (en tenim gairebé 40.000 de recollits, però hem considerat prudent de no divulgar-ne, de moment, alguns, car hi calen estudis de diversa mena; vegeu la introducció d'aquest llibre per a més detalls) per a uns 8.400 tàxons, gairebé hem quadruplicat i triplicat, respectivament, les darreres xifres de Masclans, tot incorporant també les seves dades. A vegades trigar a fer les coses té algun benefici col·lateral, i poder, com hem pogut, aprofundir en la correcció n'és un de molt important en una obra d'aquesta mena. A més, durant el període d'execució del projecte han anat prenent molta rellevància les tecnologies de la informació i la comunicació, especialment les bases de dades i, en particular, les que s'ofereixen per a consulta pública en línia. Des del 2009, ja en la segona fase més intensa del projecte, hom pot accedir, a través del web del TERMCAT, a un diccionari en línia de noms catalans de plantes (vegeu-ne també detalls a la introducció). Ara com ara, aquest llibre és més actualitzat que el diccionari en línia, però hi ha la voluntat de tots els que treballem en aquest projecte que es pugui anar posant al dia periòdicament com a complement (i superació) d'aquesta obra en paper.

El llibre que teniu a les mans és fruit d'un treball d'equip, com sol ser el cas actualment en l'àmbit científic. Com pertoca a un tema multidisciplinari, hi ha autors de l'àmbit de la botà-

nica i d'altres del de la lingüística, que han sabut —a part de treballar molt— adaptar-se els uns als altres per a aconseguir un resultat sinèrgic. Com a director científic de l'obra, permeti-se'm afirmar que he estat content de compartir la feina amb els altres autors (i amb els col·laboradors que hi ha hagut en aspectes més puntuals, que són mencionats als agraments) i, en particular, emocionat d'haver pogut fer-ho amb dues persones que per a mi han estat mestres (dins i/o fora de l'aula) i són referents en els meus dos àmbits de formació acadèmica i de treball: en Joan Veny i en Josep Vigo. I ni puc ni vull negar un esment especial a M. Antònia Julià, que ha actuat com a veritable coordinadora del llibre, tot alliberant-me de les càrregues més pesades.

A part de l'excel·lent acollida que el projecte va tenir al TERMCAT, que va assumir els costos dels treballs de buidatge i del tractament de les dades i que s'ha encarregat de la gestió de tots els productes del projecte durant tot el seu desenvolupament, altres entitats ens hi han ajudat. La Institució Catalana d'Història Natural ens va donar suport per a sol·licitar i, un cop concedit, gestionar un ajut de l'Obra Social "la Caixa" per tal de poder relançar el projecte després dels anys d'estancament. En la fase final, el Govern d'Andorra hi ha prestat també la seva col·laboració. I també ho ha fet la Universitat de Barcelona (UB), amb una subvenció per a l'edició i amb treball editorial. Com a coordinador d'un projecte i d'un llibre tots els autors del qual hem estat formats a la Universitat de Barcelona i diversos hi hem treballat o hi treballem, estic molt orgullós i satisfet de la consideració que la nostra *alma mater* ha tingut envers aquesta obra, amb una resposta positiva immediata quan li vam demanar ajut per a encarar-ne la recta final. Volem expressar el nostre reconeixement a Pere J. Quetglas, vicerector; a Jordi Raventós, director de Publicacions i Edicions de la UB fins a mitjan 2011, i a Meritxell Anton, que el va succeir com a directora d'aquest servei, per llur incondicional suport, i a Laia Carreras, de Publicacions i Edicions de la UB, per la seva pulcra feina editorial en la fase de preparació del llibre per a la publicació.

Ultra els autors i les persones que hi han fet tasques editorials, aquest llibre ha tingut tres primers lectors d'excepció, Manuel B. Crespo, Isidor Marí i Ramon M. Masalles, els quals hi han fet sengles pròlegs. Vam voler que, entre tots tres, representessin les dues disciplines (botànica i terminologia) que el llibre abasta i també les tres grans àrees (balear, catalana i valenciana) on es parla la llengua catalana. Els agraiem profundament que acceptessin la nostra petició sense dubtar-ho gens i els texts que han dedicat al present treball.

Aquest llibre no existiria sense l'entusiasta implicació que hi ha tingut Rosa Colomer (des del principi i, especialment, quan va ser directora del TERMCAT). Tants cops (i a fe que van ser molts) com qui signa aquestes ratlles li havia dit que creia que

mai no veuria la llum, ella havia respost, amb els seus permanents somriure i optimisme, «i tant, que la veurà!». Finalment així ha estat, però —cruel destí— ella no ho ha pogut assaborir, i això em dol molt, més encara, em fa ràbia. El darrer cop que ens vam comunicar (el 6 d'agost de 2013), jo li havia escrit des de París, on passava un semestre sabàtic, dient-li, entre altres coses, que finalment semblava clar que aquest llibre seria realitat al cap de relativament poc temps i ella em va respondre «Me n'alegro moltíssim, d'això de les plantes. Sempre vaig estar convençuda que ho tiràriem endavant!». Sóc feliç de saber que ella ha sabut que el llibre sortiria —i que el sentia seu— i de no haver dissimulat, davant d'ella, la joia d'haver-me equivocat i que fos ella qui tingués raó en aquest cas, i l'agraïment profund per tot el suport (i per l'amistat, que va durar tants —però, lamentablement, encara tan pocs— anys). No tinc pas el do poètic d'un dels prologuistes d'aquest llibre, Isidor Marí, però comparteixo la seva afirmació (en un poema dedicat a la Rosa) que «Sempre hi haurà un jardí / on floriran les roses», i, com a botànic, hi afegeixo que, si bé no és tècnicament certa l'afirmació popular que «no hi ha roses sense espines» —de fet tenen agullons, els quals també poden fer mal—, la Rosa Colomer, tot i ser una persona amb fort caràcter i amb determini i tot i actuar *suaviter in modo, fortiter in re*, no tenia pas res de punxent, ni tan sols d'aspre, ben al contrari.

El destí —ara benivolent— fa que aquest llibre aparegui l'any en què s'escau el 50è aniversari de la mort de Pius Font i Quer (1888-1964), seny ordenador (per a usar l'expressió amb què se sol qualificar Pompeu Fabra —amb qui Font va col·laborar— respecte de la llengua catalana) de la Botànica catalana moderna. Font es va ocupar de qüestions de noms populars de plantes i de comunitats vegetals en diversos dels seus treballs. A més, en el seu llibre *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado* (1961) va reunir 11.000 denominacions vulgars de plantes, gairebé un terç de les quals en català, per a les quals Font indica que el treball de 1954 de Masclans (que ell coneixia bé, car va ser un dels membres del jurat que, per unanimitat, el va premiar) li va ser de gran utilitat. Notem que, al seu torn, Masclans dedica el llibre de 1981 a Font i Quer, mostrant que la influència i la gratitud eren recíproques. La present obra, doncs, també segueix la petja de Font en els as-

pectes fitonímics i ho fa igualment afirmant que la feina de Masclans li ha estat bàsica.

El Masclans de 1954 es va actualitzar al cap de 26 anys. El de 1981 s'actualitza ara, 33 anys després. Tant de bo d'aquí a uns 30 anys en pugui aparèixer una nova versió posada al dia, i que el procés es pugui anar repetint periòdicament. Això indicaria dues coses que ens semblen importants: que la tradició i la transmissió dels coneixements populars sobre les plantes continuarien vives entre nosaltres, i que la nostra llengua mantindria el nivell especialment alt d'excel·lència que té ara en temes de terminologia i, específicament, de fitonímia. Ara pot semblar que no és temps per a publicar llibres en paper —tot i que l'autor d'aquestes línies n'és un fervent partidari, i no pas l'únic—, en moments de crisi econòmica i d'allò que anomenem amb l'oxímoron de realitat virtual. Gosem creure i esperar que, en tot cas, el llibre no farà pas cap mal i, a més, la versió en línia del corpus de noms catalans de plantes que hi és associada —i, com hem dit, podrà anar essent actualitzada— el complementarà adequadament. Tenim, a més, la il·lusió que el llibre i altres fruits d'aquest projecte (el diccionari en línia i la base de dades) seran útils com a punt de partida de treballs de recerca de nivells i àmbits diversos en aquest camp pluridisciplinari de la fitonímia, com alguna primera prospecció recent sembla indicar-nos que podrà ser.

En una publicació de 1943, Font i Quer, sortit feia ben poc de la presó, desposseït de tots els seus càrrecs per la dictadura franquista i acollit informalment per a ajudar (de manera gairebé semiclandestina) alguns botànics del país, afirmà, com a perspectiva de futur —i amb un ànim difícil de capir si hom no coneix la seva extraordinària personalitat—, «Només cal perseverar i no aturar-nos. Que així sigui». Fem nostres les seves paraules, dites enmig d'una maltempsada enorme per al nostre país i la nostra cultura, i esperem que aquest projecte no s'aturi i faci el mateix servei que les obres de Masclans i Font van fer en temps molt més difícils, la qual cosa mai no ens cansarem de reconèixer, de proclamar i d'agrair a llurs autors.

Joan Vallès Xirau
Catedràtic de Botànica
Universitat de Barcelona